

KAVABATA JASZUNARI: A GYÖNYÖRŰ JAPÁN ÉS ÉN NOBEL-ELŐADÁS

Tavaszi virágtól,
a nyár kakukkszótól,
az ősz a holdtól,
a tél a hóeséstől
lesz frissebb, világosabb.

Így hangzik Dógen szerzetes (1200–1253) „Az eredeti lélek” című költeménye.

A felhő mögül
kibúvik a téli hold,
engem elkísér,
szél járja át a testemet
és a hó hűvös, hideg.

Ez a vers szent Mjőe (1173–1232) költeménye, amelynek sikerült megtudnom keletkezési időpontját. A költő e verséhez úgynevezett utamonogatari¹, hosszú és részletes kotobagaki² kapcsolódik, amelyből kiviláglik, hol játszódik a költemény.

„Az 1224-es év tizenkettedik hónapjának tizenkettedik éjszakáján felhő takarta el a holdat, midőn a Kakjú palotában zen meditációba merültem. Amikor elérkezett az éjféli, megszakítottam az elmélyülést, s ahogy kiléptem a palotából, hogy elinduljak a hegycsúcsra egy alacsonyrangú negyeden keresztül, a hold előbújt a felhő mögül, s beragyogta a csillogó havat. Társamul szegődött a hold, a völgyben egy farkas sem üvöltött, egyáltalán nem félt. Az alacsonyrangú negyeden keresztül mentem visszafelé is, s amint visszaérkeztem, a hold is visszabújt a felhő mögé. Mikor lakószobámban meghallottam az éjféli utáni virrasztást jelző harangszót, még egyszer elindultam a csúcs irányába. Ismét előbújt a hold is a felhő mögül, hogy utamon elkísérjen. Míg eljutottam a csúcsra, s visszaérkeztem a szentélybe, a hold megint elkísért, s ahogy a hegy túlsó oldala mögé elbújt, úgy tűnt, hogy titokzatos kísérőm marad.” Ennyit a dalról.

Hegy meredélyén
ó, nézd a meggörnyedőt!
S míg a szentélytől
elérkezem a csúcsig,
a hegy csúcsán
én is visszafordulok,
jer, te is, hold
éjre, mindörökké
együtt velem, légy társam.

A következő versről annyit, hogy szent Mjőe egész éjszaka a zen szentélyben magányosan elmélkedett, s talán még virradat előtt visszatért.

¹ utamonogatari: elbeszélésfűzér külső és belső történésekről, a költészetéről, amely a csúcspontoknál rövid versekbe megy át.

² kotobagaki: előszó versekhez

„Amint zen meditációból felnyitom szemem, látom, hogy hajnalban ablakomban feltűnik a ragyogó telihold. Sötét cellámból néztem, szívem megvilágosodott, úgy éreztem, hogy a hold és ragyogó szívem fényét nem lehet megkülönböztetni.”

Szívem áttetsző
fényugártól ragyogó,
ó, bizonyára
közös a mi csillogásunk:
fénylik a hold is meg én.

Ahogy Szaigjót (1118–1190) a cseresznyevirág, Mjóet a hold költőjének nevezik.

Vörös, vörös és
vörös, vörös, vörös és
vörös, vörös és
vörös, vörös, vörös és
vörös, vörös, vörös hold.

Ilyen érzéseknek ad hangot ártatlanul tiszta verseiben. Három költeménye is szól a „téli holdról” éjfélről hajnalig. „Amikor verset írok, nem gondolok a költemény tartalmára” (Szaigjó). Ez a mondat jellemző Mjóera is. Nyílt, természetes hangnemben beszél a holdról mindössze harmincegy szótagban. Az említett „A hold társamul szegődött” című versben a holddal barátkozik, s ahogy a holdat nézi, saját maga holddá, a hold pedig az íróvá lényegül át, magától értetődően olvadnak egybe, találkozásuk természetes. A virradat előtt sötét szentélyben elmélkedve ülő szerzetes „megvilágosuló szívének” fényére gondol, melyet a hajnali holdtól kapott, s arra, hogy közös a hold és szívének sugára.

Az „Amikor a téli hold elkísér” című versből és a hosszú kotobagakiból kiviláglott, hogy éppen azt a képet ragadta meg a költő, amikor Mjóe a hegyi szentélyből vallásos áhítattól átítatva kilépett, filozófiai elmélkedésekkel volt tele a lelke, s ennek az érzésnek csodálatosan megfelelő találkozása a holddal valóban baráti hangulatot áraszt. A téli holdról énekel, amely a felhő mögül kibúvik, majd a felhő mögé rejtőzik, megvilágítja a szentélyből kilépő és viszatérő költő lábnyomát, megsemmisíti a félelmet a farkasok üvöltésétől. S Mjóe talán nem is a széltől borzongott meg, talán nem is a hótól, talán nem is volt hideg. Ahogyan a költő az emberekkel azonosul, azt mondhatjuk, hogy legbensőségesebben és egyszersmind könnyedén a japán ember szívéből szól. A verset melegnek, mélynek, leheletfinomnak érezzük. A Botticelli-szakértőként nemzetközileg elismert dr. Jasio Jukio, az antik és modern, a keleti és nyugati képzőművészetek tudósa, a japán képzőművészetek jellegzetességeit egy tömör mondatban így fejezi ki: „Hóesés, holdragyogás, virágnylás – legigazibb barátaink.” Ha a hó szépségét élvezzük, ha a teliholdban gyönyörködünk, ha a virágnylást csodáljuk, tehát a négy évszak időről időre ismétlődő pompája nyugöz le bennünket, akkor tulajdonképpen a szépséggel való véletlen találkozás boldogságának pillanata érint meg, úgy érezzük, hogy most vagyunk vele legjobban eltelve, s azt kívánjuk, hogy örömünket társunkkal megoszthassuk. A szépség érzése, azt hiszem, az ember számára feledhetetlen, erős csábítás. Ekkor a „barát, társ” szó értelme kitágul, többet jelent már, annyit tesz, mint „embernek lenni”. A „hóesés, holdragyogás, virágnylás”, a négy évszak időről időre változó szépségét kifejező szavak, amelyek magukban foglalják a japán hagyományt, a hegyet, folyót, fát, füvet, az egész természet mindmennyi megnyilatkozását és az emberi érzéseket. A japán teaszertartás is azon alapszik, hogy a „hóesés, holdragyogás, virágnylás – legigazibb barátaink”. Meghívás egy teára, ezeknek az érzéseknek együttes megnyilvánulása: a legalkalmasabb időben jó barátok összegyűlnek, találkoznak. Az említettekkel kapcsolatban hadd jegyezzem meg, hogy az a feltevés, miszerint

elbeszélésem, „Az ezerdaru-minta” a japán teaszertartás formai és lelki szépségeit írja le, a mű félreértése. A mai ember vulgarizált teaszertartás-értelmezését próbáltam benne megragadni, a mű ezzel a felfogással polemizál, s ezért inkább elutasító alkotásnak lehet nevezni.

Tavaszi virágtól,
nyár a kakukkszótól,
az ősz a holdtól,
a tél a hóeséstől
lesz frissebb, világosabb.

Dógen versében a négy évszak e szép költeményében az fejeződik ki, hogy a régi japánok tisztelik a tavaszt, nyarat, őszt, telet, vagyis lelkesednek ezek állandó, egymást váltó ismétlődéséért a tájban, könnyen sorakoztatják egymás mellé mind a négyet, s erre utal, ahogy hallhatták, e nem mindennapi költemény.

Egy másik régi költő, Rjókan szerzetes (1758–1831) hasonló tárgyú, az író halála előtt írott verse így hangzik:

Ó, mit is hagyok
majd búcsúajándékkul?
Tavaszi virágát,
kakukkszótól zengő dombot,
őszi bíborlevelet?

Itt, mint ahogy Dógen költeményében, sőt más japán költők verseiben is, a sorok a japán hagyományokat érintik, és talán még jobban, jellegzetesebben jelenítik meg Japán igazi lényegét. S még három költemény Rjókan utolsó alkotásaiból:

Könnyű köd lebeg
egész nap, s én figyelem,
hogyan labdázza át
e tavaszi napot a
kacagó gyereksereg.

Leheletnyi szél,
szikrázóan fénylő hold,
egész éjszaka
együtt táncolnak öreg
maradványaim felett.

Nem igaz, hogy én
semmi kívánok lenni,
attól vagyok jobb,
hogyan egyedül okozok
örömet a világban.

Rjókan e versek szellemében élt, magányos volt, mint a fűszál, költeményei olyanok, akár lelke és élete. Régi ruháját magára terítve kóborolt az ösvényeken, gyerekekkel játszadozott, parasztokkal beszélgetett, a vallás és az irodalom gondolati mélységeihez könnyen jutott el, közel álltak hozzá a tiszta szavak és tettek, melyeket ez a buddhista mondat összegez: „mosolygó arc és szívből jövő szavak”. Versei és kalligráfiájának stílusa az Edo-korszak utolsó

szakaszát tükrözik a 18. század végétől a 19. század elejéig, de még japán mai korszakában is csodálatba ejtik az olvasót, s megszabadítanak napjaink modern vulgarizmusától, ahogyan a régi korok szépségét szólaltatják meg. Halála előtti költeményei maguk is búcsúajándékok maradtak, s azt a reményt fejezik ki, hogy a világ egyszer majd szép lesz, a versek a japán hagyományokkal telítődnek, s a költő vallásos hite csendül ki belőlük.

Várok, csak várok,
hogy eljőjön kedvesem,
most íme itt van,
s én találgatom egyre,
mire is kell gondolnom.

Ez a szerelmi dal is Rjókantól való. Szeretem ezt a verset. Egy hatvankilenc éves öregember (én is ugyanennyi vagyok, amikor most az irodalmi Nobel-díjat megkapom) találkozott egy huszonkilenc éves apácával, Teisinnel, és ebből gyönyörű szerelem született. A szeretett ifjú nővel való találkozás örömét, a várakozó, majd a hölgy jöttén örvendező szerelmes férfi érzelmeit fejezi ki a költemény. „S találgatom egyre, mire is kell gondolnom.” – Az utolsó sorokat végtelen egyszerűséggel fogalmazza meg a költő.

Rjókan hetvennégy éves korában halt meg, ugyanazon a vidéken, Ecsigo tartományban, ahol elbeszélésem, a Hóország játszódik. Hátsó-Japán északi részén, a mai Niigata megyében született, ahol Szibériából a Japán tengerig hideg szelek fújnak keresztül. Egész életét a Hóországban töltötte, s amikor öreg, megfáradt lett, s tudta, hogy a halál közel van már, lelke teljesen megtisztult. „Utolsó percek pillantása” címmel esszét írtam a halála előtti költészetéről. Úgy érzem, hogy a Hóország egészét ő rajzolja meg a leggyönyörűbben. Tanulmányom címe Akutagava Rjúnoszukétól (1892–1927) származik, s ezt az idézetet az öngyilkossága után hátrahagyott művei között találtam. „Az úgy nevezett életerő, az állatok ereje fokozatosan elvész.”

„Életem a beteg idegzetű világban olyan, mint a jég, hideg és áttetsző.” „Nem tudom, hogy mikor határozom el magam arra, hogy öngyilkos legyek, bár a természet számomra mindenél szebb. Bizonyára kinevetik majd ezt az ellentmondást, hogy a természet szépségét szeretem a legjobban, s mégis öngyilkos akarok lenni. Azonban a természet szépsége utolsó perceim pillantásában tükröződik.”

1927-ben harmincöt éves korában Akutagava öngyilkos lett. Az „Utolsó percek pillantása” című munkámban így írok erről: „Akármennyire is elidegenedünk a világtól, az öngyilkoságnak nincs értelmi formája. Bármilyen jó cselekedetet is követett el az az ember, aki öngyilkos lett, mégis távol van a szentek birodalmától.” Akutagava és Dazai Oszamu öngyilkosságát nem tudom dicsőíteni, sohasem rokonszenveztem az öngyilkossággal. Volt egy fiatalon elhunyt barátom, japán avantgárd festő, aki éveken keresztül foglalkozott az öngyilkosság gondolatával. Ebben az esszémben hozzá szólok: „Úgy tűnik, újra és újra azt mondta, hogy nincsen magasabb rendű művészet a halálnál, s ez azt jelenti, hogy meghalni annyit tesz, mint élni.” Bár feltételezem, hogy ő, aki buddhista templomban született, buddhista iskolában nevelkedett, más halálszemlélettel rendelkezik, mint a halállal kapcsolatos nyugati gondolkodásmód. „Azok közül, akik gondolatokat adnak a dolgoknak, van-e valaki, aki nem gondolt volna az öngyilkosságra?” Egyetértek Ikkjú „cimborá” (1394–1481) e gondolatával, aki maga is két ízben szándékozott öngyilkos lenni.

De maradjunk egy kicsit a „cimboránál”, akit a gyerekek a gyermekmesék éles elméjű atyjának tartanak, és akinek határtalan különö viselkedéséről számtalan anekdota maradt ránk. Azt mesélik róla: a gyerekek az ölébe ültek, hogy megsimogathassák a szakállát, s a vadmadarak a tenyeréből szemelgették az élelmet. Mindezekből látszik, hogy jámborlelkű, kedves, az emberekhez könnyen közeledő pap volt, s tulajdonképpen őt nevezhetjük a legkomolyabb

és legalaposabb zen szerzetesnek. Azt mondják, hogy Ikkjú, a császár fia már hatéves korában templomba járt, s fiatal éveiben megnyilatkozott géniusza és költői tehetsége, a vallással és az étellel kapcsolatos legmélyebb gondolatok érdekelték. „Ha van Isten, akkor segítsen rajtam, ha nincs, akkor hajítsanak engem a tó fenekére a halak táplálékául” – mondta, s a tóba ugrott, de sikerült megmenteni. Jóval később, mikor a Daitokudzsi templom egy szerzetese öngyilkos lett, s számos papot felzaklatott ez az esemény, Ikkjú a felelősséget átérezve ezt mondta: „vállamon a súlyos teher”, s elindult a hegyekbe, megtagadta magától az ételt és a halált választotta. Ikkjú verseskötetét Kjúunsúnak, „Örült felhők gyűjteményének” nevezte, Kjúon volt írói álneve. Ebben a gyűjteményében és az ezt követő verseiben a zen költészetben páratlan erotikus költeményeket írt, megjelenítve a hálószoatitkokat, ami rendkívüli meghökkenést váltott ki. Ikkjú szerint, ha halat eszünk, szakét iszunk, ha a női nemmel közeli kapcsolatba kerülünk, akkor felülmúljuk a zen szabályait és tilalmait, felszabadulást keresünk alóluk, és így visszatérünk a megalapozott vallási formákhoz. A zenben az élet lényegének, az emberi létnek a megújulását, igenlését kereste a polgárháborúk és az erkölcsi összeomlás korában.

Ikkjú temploma, a Daitokudzsi, Kiotóban Muraszakino területén jelenleg a teaszertartás központja, s a teaház falait Ikkjú eredeti kéziratai díszítik. Nekem is van két eredeti Ikkjú kézirat. Az egyik egy egyszerű mondat: „Buddha birodalmába belépni könnyű, az ördög birodalmába belépni nehéz.” Ezt a mondást gyakran előveszem, ha szidják a kalligráfiámat. Különbözőképpen értelmezhető, a benne rejlő súlyos gondolatot valószínűleg nehezen lehet kihámozni: „Buddha birodalmába belépni könnyű”, majd továbbfolytatva: „az ördög birodalmába belépni nehéz”, ezzel az Ikkjú szerinti zennel szívem szerint egyetértek. Egy művész számára, aki az igazságot, a szépséget és a jót keresi, bizonyára félelmet, könyörgést, sőt imát fejez ki az ördög birodalma iránt. Valószínű, hogy ez a tény látszólagos, csak a felszínen mutatkozik meg és mögötte a sors elkerülhetlensége rejlik. Lehet, hogy Buddha birodalma nem látszik az ördög birodalma nélkül. És az ördög birodalma olyan, ahová nehéz belépni, nem a szív gyengeségének való.

„Ha találkozol Buddhával, öld meg Buddhát, ha találkozol ösöddel, öld meg az ösöd.”

Ez egy jól ismert zen mondás. Hogy a buddhizmus két nagy szektára oszlott, mindez, azt hiszem az üdvözítésben való hit miatt történt: az egyik szerint az üdvözítés más erejéből való, a másik szerint saját erőnkől, s természetesen a zen az utóbbit vallja, ilyen értelemben magyarázhatjuk meg ezt az erőteljes és szigorú mondást. Viszont a más erejéből való üdvözítés szektájának képviselője, Sinran (1173–1262), a sinto szekta alapítója egy alkalommal ezt mondta: „A jó ember újjászületik, és mennyivel inkább kell, hogy így legyen ez a rossz emberrel.” Ez a nézet megegyezik Ikkjúnak a Buddha és az ördög birodalmáról alkotott nézőpontjával, bár mindkettő más-más alkatú ember volt. Sinran azt is mondta, hogy „nem akarok egyszerű tanítvány lenni”. „Ha ösöddel találkozol, öld meg az ösöd”, „nem akarok egyszerű tanítvány lenni”, – mind a két mondásban talán a rideg sors művészete rejlik.

A zenben nincs bálvány- vagy szentképimádás. A zen szentélyben találunk ugyan Buddha szobrot, azonban a gyakorló cellákban, ott, ahol gondolataikban elmélyedve ülnek a szerzetesek, sem Buddha kép, sem Buddha szobor nincsen, sőt még a szútrákban, a szent könyvekben sem. A zen gyakorlásakor lehunyt szemmel hosszú órákon keresztül szótlánul ülnek a szerzetesek. Amikor ide belépnek, semmilyen eszme, semmiféle gondolat nincs bennük, az „én” megszűnik, s minden a „Semmi” lesz. Ez a „Semmi” azonban nem a nyugatra jellemző nihil vagy űr, ellenkezőleg, a lélek univerzuma, amelyben minden átjárja egymást szabadon, túlhaladva a határokat, korlátlanul. Természetesen vannak a zenben mesterek, tanítók, akik irányítanak, vezetnek a párbeszédet, elősegítik a megértést, a megvilágosodást. Ezenkívül a tanítványok tanulmányozzák a régi szent könyveket, de mindvégig saját maguk gondolkodnak, s a megértéshez, a megvilágosodáshoz egyedül, önerőből kell eljutniuk. A logikánál fontosabb az intuíció, mások tanulmányozásánál az önmaguk megismerése. Az igazság a „szavak elhagyása”, ami „szavakkal kifejezhetetlent” jelent. Ekkor érkezőnk el oda, hogy „a csend olyan, mint

a mennydörgés”, ami Vimalakírti szútrájában olvasható. Ez a hagyomány Bodhidharmaig nyúlik vissza, aki körülbelül a 6. században élt, dél-indiai uralkodó volt és ő alapította meg a zent Kínában. Kilenc évet némaságban töltött egy pincefal felé fordulva, s végül eljutott a megértésig, a megvilágosodásig. Az ülő helyzetben való szótlan meditáció Bodhidharmától származik.

A következő két vallásos verset Ikkjú írta:

Kérdezlek téged,
s válaszolsz. Nem kérdezlek,
nem szólok hozzád,
nem felelsz. Bodhidharma!
Szívedben mi lakozik?

Vajon mi a szív?
Tájképen tussal festett
gyönyörű fenyő
libegő lágy szellőjének
zúgása, susogása.

Ebből a versből érezhetjük a zen szellemét egy keleti festményen. Azt hiszem, a keleti tusfestmény lelke az üres térben, a szabadon hagyott részekben és a néhány ecsetvonásban mutatkozik meg. Csin Nung kínai festő a következőket mondta: „Akkor fogsz tudni ágat festeni, ha hallod a szél hangját.” Dógen szerzetes egyszer így fogalmazott: „A megértés a bambusz hangjában van. A szív megvilágosodása az őszibarack virágában rejtezik”. Ikenobó Szenjó a 16. századi virágrendezés mestere, Beszédeiben a következőképpen fogalmaz: „Egy vízbe tett virágos ág a folyók és hegyek mérhetetlenségét idézi elő”.

A japán kertek is a nagy természetet jelképezik. A nyugati kertekben főként a szimmetriára, a japán kertekben éppen az aszimmetriára törekszenek, s az aszimmetria miatt sokkal gazdagabban jelképezik a természet mérhetetlenségét, sokszínűségét. Az aszimmetria persze a finom érzékenység egyensúlyára támaszkodik. Semmi sem bonyolultabb, változatosabb, s olyanra részletekre vigyázó, mint a japán kertművészet. Így jött létre egy olyan forma, amit „kőkertnek” neveznek, s amelyet csupán kövekből, sziklákból alakítanak ki, ahol a kövek sorrendje hegyek és folyók érzékelését kelti, amelyek ugyan nincsenek, s mégis hatalmas tenger hullámait sugallják, amint óriási kőszirtekhez csapódnak. Parányira összezsugorított változatuk az úgy nevezett *bonszai*, törpekert vagy *bonszeki* azaz kőkert.

Japánul a táj irodalmi megnevezésének szó szerinti fordítása „hegy-víz”, és ezt a szót akkor is használják, ha természetben előforduló tájról, tájképről beszélnek, de ez a kifejezés azt is jelenti még, hogy „bánatos, szomorú, hervadt”. „Gyöngéd tisztelet és tiszta nyugalom”, „bocsánat és finom egyszerűség” – ezt értékelik a teaszertartásban, s ez rejti magában a lélek hatalmas gazdagságát. A teaházak termei szűkek és egyszerűek, a korlátlan elegancia jellemző rájuk. Úgy gondolom, hogy egy szál virág több tisztaságot fejez ki, mint száz. Rikjú, a teaszertartás és virágrendezés 16. századi mestere azt tanította, hogy nem jó teljesen kinyílt virágokat használni, éppen ezért a mai japán teaszertartásnál a teaházban csak egy szál bimbózó virág áll. A tél jellegzetes virága például a kamélia, amit japánul úgy neveznek, hogy *vabiszuke*, azaz segítőtárs a magányban, vagy *sirotama*, azaz fehér igazgyöngy. A kaméliának olyan fajtáját választják ki, amelynek kicsi és fehér a virága és csak egy bimbója nyílik. A fehér a legtisztább a színek közül, mert az összes többi színt magában foglalja. Erre a bimbóra feltétlenül harmatcseppet tesznek. Az egy csepp víztől benedvesített virág fejlettebbnek, érettebbnek látszik. A legcsodálatosabb időszak a virágrendezés és a teaszertartás számára májusban jön el, amikor kékeszöld színű porcelán vázába pünkösdi rózsát helyeznek, de csak egy bim-

bót. A pünkösdi rózsának gyakran fehér a bimbója, s mindig kerül rá egy harmatcsepp. Mielőtt a bimbót a vázába tennék, magát a vázát is kicsit be szokták nedvesíteni.

A japán kerámia virágvázáknak közül a legkiemelkedőbb szépségűek a 16., 17. századi régi Iga vázák, ezek a legértékesebbek. Ha egy régi Iga vázát benedvesítenek, színe és ragyogása olyan gyönyörű lesz, mintha újjászületne, feléledne. Iga igen magas hőfokon égette ki a vázát. Ahogy a szalmahamu és a füst levált a tüzelőanyagról és visszaáramlott a felületre, és amint a hőmérséklet csökkent, egyfajta csillogást, fényt adott a vázának. Emiatt más színt kapott, különbözött a gyárilag készített vázák színétől. Ahogy Iga az égető kemencében megmunkálta, valódi, természetes színt hozott létre. A szín megmunkálásakor különböző árnyalatok keletkeztek, amit az égető kemence szeszélyének, ártatlan, meglepő fordulatainak tulajdoníthatunk. A virág a harmatcsepptől szinte megelevenedik. A teaszertartás szépségét még az is növeli, hogy használat előtt a teáscsészét benedvesítik, amely a csészének lágy csillogást kölcsönöz.

Ikenobó Szenjó Beszédeiben egy másik helyen ezt írja: „A hegyek és a partok saját formájukban mutatkoznak meg.” Iskolájával újszerű módon lényegítette át a virágrendezést. Törött vázába elszáradt ágak közé helyezte a „virágot”, s így magából a virágból jött a megvilágosodás. „Régen az emberek gondolták a virágokat, és állandóan a megvilágosodásban próbáltak dúskálni.” A zen hatásán keresztül láthatták a japán szépség ébredését, s talán az emberi lelket is a hosszú japán polgárháborúk pusztítása idején.

Japán legrégebbi verses regénye, az „Iszei történetek” (10. század), amely számos rövid történetet tartalmaz. Ezek közül az egyik azt beszéli el, hogyan fogadja virággal a vendégeit Arivara no Narihira:

„Jó modorú ember volt, ezért egy vázába virágot helyezett. Különleges lilaakácot. A virág szára 3 saku 6 szun volt (kb. 109 cm).”

Hogy 3 saku 6 szun hosszú volt az akácvirág szára, szinte hihetetlennek tűnik, talán kétkedhetünk is benne, mégis úgy érzem, hogy ez az akácvirág az igazi jelképe a Heian-korszak kultúrájának. A lilaakác japán stílusú virág, ráadásul nőies eleganciával rendelkezik, csodálatos nagyszerűség jellemzi a koranyár üde zöldjében. Vajon szépsége miatt, vagy talán a tiszteltreméltósága folytán e valószínűtlenül hosszúszerű növényt így, teljes pompájában, leomló virágaival az elmúlás édesbús fájdalma lengi be. A Tang-kori kínai kultúrát magába szívó csodálatos japán stílus a Heian kultúra talaján született meg körülbelül ezer évvel ezelőtt, s úgy gondolom, hogy ez a valóságos csoda, a japán szépséget megtestesítő „különleges virág”-hoz, „a lilaakác”-hoz hasonlít.

Ami a költészetet illeti, az első császári parancsra összeállított versantológia, A „Régi és új dalok gyűjteménye” (905), az epikai művek közül az „Iszei történetek”, Muraszaki udvarhölgy (970 körül – 1020 körül) „Gendzsi regénye”, Szei udvari tanácsos (966 körül – 1017, a legutolsó adat szerint) „Párnakönyv”-e és még néhány mű a japán klasszikus irodalom jelentős remekei közül. Ezek a művek körülbelül nyolcszáz éven keresztül a legerőteljesebben hatottak a későbbi korok irodalmára a japán szépség szolgálatában. Különösen a „Gendzsi regénye” a 10. századból, mely átível múlt és jelen között, a leghosszabb japán regény, nincs még egy hozzáfogható alkotás azóta sem, beleértve a közelmúltban íródott nagyregényeket is. Most már külföldön is széles körökben ismert és a világ csodájaként tartják számon. Fiatalabb koromban nem foglalkoztam különösebben a klasszikus japán nyelv tanulmányozásával, de azért sokat olvastam a Heian-korszak gazdag irodalmából, mégis, azt hiszem, hogy különösen a „Gendzsi regénye” lopózott leginkább a szívembe. A „Gendzsi regénye” után a japán epikai alkotások mind ennek a remekműnek a vonzáskörében éltek, hosszú évszázadokon keresztül utánozták. Természetesen a költészet, de az iparművészettől a kertművészetig a művészeteknek minden fajtája még ma is a „Gendzsi regényéből” táplálkozik.

Muraszaki udvarhölgy, Szei udvari tanácsos, továbbá Izumi udvarhölgy (979 – ?), Akazome Emon (kb. 957 – 1041) és más jelentős költők mindannyian udvari szolgálatban álló hölgyek voltak. Mivel a Heian-korszak kultúrája udvari kultúra volt, ezért lett nőies jellegű. A „Gendzsi regénye” és a „Párnakönyv” a japán udvari kultúra fénykora, ennek a kultúrának a legvirágzóbb korszaka, de már ifjonti virágzásának teljében is valamiféle bánat járta át, majd ezt követte a túléltségtől a leszálló ágig tartó időszak.

Nem sokkal ezután az udvari kultúra meggyengült, s a politikai hatalmat a samurájok vették át az arisztokrataktól. A Kamakura korszaktól (1192 – 1333) a Meidzsi korszak első évéig (1868) a samuráj családok kormányozták az országot, amely körülbelül hétszáz éven keresztül tartott. A császári rendszert és az udvari kultúrát azonban nem zúzták szét, a Kamakura-korszak kezdetén császári parancsra összeállították az „Új régi és új dalok” gyűjteményét (1205), amely felülmúlta a Heian-korszak „Régi és új dalok gyűjteményének” művészi ábrázolását és verstechnikáját. Persze a szójátékok miatt számos kritika is érte, de nyugodtan elmondhatjuk, hogy az antológiát az elbűvölő hangulat, a misztikus titokzatosság, a szuggesztív ábrázolás még erőteljesebbé teszi, az érzések tökéletes illúziója által többet kap az olvasó, s ezáltal a szimbolizmus modern kori irányzatához közelíti. Szaigjó szerzetes (1118 – 90) a Heian és a Kamakura-korszakot összekötő reprezentatív költő volt.

Elalvás előtt

Rád gondoltam szüntelen,
s lám, Te álomban
megjelentél, ha tudom,
soha fel nem ébredek!

Álmok útjain

lábam nem pihen sosem,
Téged követlek!
Valójában azonban
egyszer sem láttuk egymást.

Ezek a versek a Régi és új dalok gyűjteményéből valók, Ono no Komacsi költőnő írta őket, s bár az álmokról szólnak, mégis nagyon valóságosak. A következő két vers az „Új régi és új dalok” antológiájából származik, s ezekben is a finom és valóságos természetleírás jelenik meg:

Bambuszligetben

harsány verébsereg,
napsugarak közt
megcsillannak-villannak
harmatos ős színei.

Hagi virágok,

szirmok hullnak a kertben,
ősz szél süvít,
alkonyi napsugarak
a falakon kihunynak.

Ezeket a verseket Eifuku-mon In (1271 – 1342) költőnő írta a Kamakura-korszak idején, benne a japán finoman árnyalt szomorúság szimbóluma, s ez az érzés nagyon közel áll hozzám.

Dógen szerzetes, aki azt mondta: „a tél a hóeséstől lesz frissebb, világosabb” és szent Mjóe is, aki versében így fogalmaz: „kibúvik a téli hold, engem elkísér” az „Új régi és új dalok” antológia költője volt. Mjóe és Szaigjó verset cserélt egymással, s mindketten írtak a költészetéről is.

„Amidőn Szaigjó szerzetes eljött, mindig a költészetéről beszélt, s így fogalmazott: a versről alkotott elképzelésem sokban különbözik a megszokottól. Megénekltem a cseresznye- virágot, a kakukkszót, a holdat, a hóesést, vagyis minden lehetséges dolgot, de ugyanakkor minden lehetséges dolog együttesen nem más, mint valótlanosság, amely elkápráztatja a szemet, betölti a fület. De egyik versben sem a buddhista igazság szavai szólanak meg. Amikor megénekeljük a cseresznyevirágot, akkor nem gondoljuk, hogy ezek valóságos cseresznyevirágok, amikor a holdat foglaljuk versbe, nem gondoljuk, hogy ez a valóságban létező hold. Így aztán a sors kívánsága szerint, egy érdeklődés, egy hangulat hatására vers születik. Szivárvány feszül, s ettől felragyog az üres égbolt. Vakító napfény sugároz, s ettől újból felragyog az üres égbolt. De túl az érzéseken, önmagától ez az üres égbolt mindig ugyanaz, s csak különféle gyönyörű látványosságoktól képes felragyogni, melyek újból és újból nyom nélkül tűnnek el. Ez az, amit költészetnek nevezünk, és ez nem más, mint Buddha igazságának lényege.”

(Idézet a „Mjóe mester” című műből, melyet tanítványa, Kikai jegyzett le)

Ez maga a Semmi, a japán, vagyis a keleti „üres égbolt”. A kritikusok szerint az én műveimben is jelen van az üres Semmi, amely azonban nem egyezik meg a nyugati nihilizmussal. Mások a gyökerei, azt hiszem. Dógen négy évszokról szóló verse is „Az eredeti lélek” a négy évszak gyönyörűségét énekli meg, ugyanakkor a költemény valójában mélyen a zen szellemisége hatja át.

1968. december

Vihar Judit fordítása